

ANNA PAJĄKOWSKA-BOUALLEGUI

CESARZ RZYMSKI JULIAN APOSTATA W DZIELE
DE CASIBUS VIRORUM ILLUSTRUM
GIOVANNIEGO BOCCACCIA

Julian (Flavius Claudius Iulianus), zwany Apostatą, władca w latach 361-363, jest postacią niezwykłą w dziejach Cesarstwa Rzymskiego¹. Był wnukiem Konstancjusza Chlorusa, założyciela dynastii konstantyńskiej, i bratankiem Konstancyna Wielkiego, pierwszego cesarza chrześcijańskiego. Zasłynął jako mądry i sprawiedliwy władca, dobry wódz, dzielny żołnierz, wielki miłośnik kultury antycznej, a także utalentowany pisarz². Zainicjował również program odrodzenia religii starorzymskiej – *restitutio Romanae religionis*³, zakończony niepowodzeniem tuż po jego przedwczesnej śmierci w czerwcu 363 r. Był także jednym z najlepiej wykształconych władców rzymskich, doskonale obeznanym z grecką i łacińską literaturą oraz antyczną filozofią i historią⁴.

Dr ANNA PAJĄKOWSKA-BOUALLEGUI – Uniwersytet Gdański, Wydział Filologiczny, Instytut Studiów Klasycznych i Sławistyki, Zakład Filologii Klasycznej; adres do korespondencji: ul. Wita Stwosza 55, 80-952 Gdańsk; e-mail: a.pajakowska-bouallegui@ug.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0383-8098>

¹ O życiu i działalności cesarza Juliana Apostaty zob. m.in. Ricciotti; Bowersock; Browning; Athanassiadi, *Julian*; Athanassiadi, *Giuliano*; Szelaż; Jerphagnon; Ramos; Teitler; Spinelli; Marcone.

² Był autorem wielu, stworzonych w języku greckim, pism, z których zachowało się 8 mów, 2 utwory satyryczne i zbiór kilkudziesięciu listów. Wydanie wraz z angielskim przekładem: *The Works of the Emperor Julian*, with an English translation by Wilmer Cave Wright, t. 1-3, William Heinemann Ltd. Loeb Classical Library. Pisma Juliana na język polski (zob. bibliografia) przekładali: Witold Klinger (*Listy*), Ludwik Ćwikliński (satyra *Symposion*) i Anna Pająkowska, potem Pająkowska-Bouallegui (*List do rady i ludu ateńskiego*; satyra *Misopogon, czyli Nieprzyjaciel brody*; *List do filozofa Temistiosa*; *Przeciw Galilejczykom*; *Cesarze*; *Mowa III. Mowa pochwalna na cześć cesarzowej Euzebii*; twórczość epigramatyczna).

³ O polityce religijnej Juliana Apostaty zob. Pająkowska, „Julian Apostata a *restitutio Romanae religionis*” 71-77. O powodach niechęci do chrześcijaństwa zob. Julian Apostata, *Przeciw Galilejczykom* 7-17; Pająkowska, *Cesarz Julian Apostata a chrześcijaństwo i chrześcijanie* 140-161; Bielas.

⁴ O wychowaniu i wykształceniu Juliana Apostaty zob. Pająkowska-Bouallegui, „Wykształcenie cesarza rzymskiego Juliana Apostaty” 69-84.

Podobizna cesarza Juliana z napisem FL CL IVLIANVS PP AVG
na awersie złotego solda (361-363 r.)
(za: numismatics.org/collection/1956.184.4)

Julian Apostata w każdej epoce wywoływał i nadal wywołuje zainteresowanie pisarzy, historyków, filozofów, teologów i prawników. Niemal w każdym gatunku literackim i w wielu krajach powstawały i wciąż powstają o nim liczne prace⁵. Władca bywał zarówno podziwiany, jak i krytykowany. Powodem niechęci doń, a nawet wrogości była przede wszystkim jego postawa obrońcy dawnych kultów oraz wroga chrześcijaństwa i chrześcijan.

Dwojaki stosunek do Juliana można dostrzec już w źródłach antycznych. Pochlebne relacje o nim pozostawili autorzy pogańscy, np. Ammianus Marcellinus, Libanios, Zosimos, Eunapios z Sardes i Eutropiusz, natomiast autorzy chrześcijańscy przeciwnie – zwykle wypowiadali się o nim w sposób krytyczny, np. Grzegorz z Nazjanzu, Sokrates Scholastyk, Hermiasz Sozomen, Teodoret z Cyru, św. Augustyn⁶.

Po śmierci cesarza Juliana Apostaty dyskusje o nim nie umilkły, a może nawet stały się bardziej żarliwe. Podobnie jak w czasach antycznych, również w średniowieczu postać Juliana wywoływała różne uczucia⁷. Chociaż bywał ceniony za swoją działalność polityczną i twórczość literacką, antychrześcijańska jednak

⁵ Zob. przypis 1; przykładem może być również utwór dziewiętnastowiecznego poety polskiego Adama Asnyka „Julian Apostata”. Władca pojawia się także w dramacie *Kejser og Galilaeer* (*Cesarz i Galilejczyk*) norweskiego dziewiętnastowiecznego dramaturga Henryka Ibsena.

⁶ Ammianus Marcellinus, *Dzieje rzymskie*; Grzegorz z Nazjanzu, *Mowy wybrane*; Libanios, *Mowy wybrane*; Zosimos, *Nowa historia*; Eunapios z Sardes, *Zapiski historyczne*; Eutropiusz, *Brewiarium od założenia Miasta*; Sokrates Scholastyk, *Historia Kościoła*; Hermiasz Sozomen, *Historia Kościoła*; Teodoret z Cyru, *Historia Kościoła*; św. Augustyn, *Przeciw Julianowi*, t. 1 i 2.

⁷ O Julianie w tekstach średniowiecznych zob. m.in. A. Graf rozdz. 14: 121-152; Braun i Richer 267-294; Pagliara 13- 24.

postawa Juliana wyraźnie nie przynosiła mu przychylności średniowiecznych elit, dla których element chrześcijański był ideologicznie bardzo ważny. Autorzy średniowieczni powtarzają w swoich pismach niepochlebne informacje o Julianie zawarte wcześniej w źródłach chrześcijańskich IV-VI wieku, dodając często nowe, zmyślane, szczegóły i wydarzenia. W ten sposób apostata Julian staje się symbolem prymitywnego tyrańcy i prześladowcą niewinnych chrześcijan. Ponadto jest tym, który dla zdobycia cesarstwa zawarł pakt ze złym duchem i który wszelkimi sposobami próbował przeciwstawić się rozwojowi chrześcijaństwa. Jest zatem typem diabolicznego potwora, zdolnego do najgorszych okrucieństw.

Tak kontrowersyjny władca nie mógł ująć uwadze jednego z najwybitniejszych pisarzy literatury nie tylko włoskiej, ale i światowej – Giovanniego Boccaccia (1313-1375). Autor *Dekameronu* poświęcił Julianowi Apostacie rozdział 11 z księgi VIII swojego dzieła *De casibus virorum illustrium* („O losach sławnych mężów”)⁸. Jaki zatem obraz tego władcy wyłania się z dzieła Giovanniego Boccaccia?

DE CASIBUS VIRORUM ILLUSTRUM – BUDOWA I ZNACZENIE UTWORU

Dzieło *De casibus virorum illustrium* w dziewięciu księgach, napisane po łacinie, powstało w latach 1356-1360, a następnie zostało poprawione i poszerzone w 1373 r.⁹

Autor przedstawia losy sławnych ludzi, którzy byli u szczytu szczęścia i pomysłowości, ale popadali w nieszczęście, kiedy najmniej się tego spodziewali. Cel jest niewątpliwie edukacyjny. Giovanni Boccaccio deklaruje bowiem, że chce pomóc swojej ojczyźnie zmiękczyć kamienne serca (*saxea corda*) swoich czytelników, wskazując przykłady tych, którzy po zdobyciu chwały porzucili właściwą drogę i skończyli marnie. Przedstawia prosty i uczciwy model etyczny, pragnąc w ten sposób kształtować obywatelskiego ducha mężczyźni i tworzyć lepsze

⁸ Współcześnie opublikowane m.in. w ramach wydania dzieł wszystkich Boccaccia *Tutte le opere di Giovanni Boccaccio*, red. Vittore Branca, A. Mondadori, 1983 jako „De casibus virorum illustrium”, VIII, cap. 11: „De Iuliano Apostata rege Romanorum”, s. 698-704, a także *De casibus virorum illustrium*, red. Pier Giorgio Ricci i Vittorio Zaccaria, A. Mondadori, 1983; wcześniej Ioannis Bocatii de Certaldo historiographi clarissimi *De casibus illustrium virorum libri novem*, Augustae Vindelicorum, 1544, s. 220-221, books.google.cz/books?vid=NKP:1002618495-002&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false, dostęp 19.04.2023. Na końcu niniejszego artykułu zamieszczam tekst łaciński *De casibus virorum illustrium* VIII, 11: „De Iuliano Apostata rege Romanorum” i mój przekład *O losach sławnych mężów* VIII, 11: „O rzymskim cesarzu Julianie Apostacie” Giovanniego Boccaccia.

⁹ O budowie i znaczeniu dzieła zob. Zaccaria 34-89.

społeczeństwo. Co więcej, Boccaccio nieustannie zastanawia się nad zmiennością ludzkich losów. Doradza przewyciężanie nieszczęścia poprzez cnotliwe postępowanie w moralnym świecie Boga. Przyczyny powstania *De casibus virorum illustrium* są zatem łatwe do wskazania: autor pragnął pokazać kruchość potężnych ludzi i zmienność fortuny.

Giovanni Boccaccio zajął się losami sławnych ludzi, poczynawszy od czasów biblijnego Adama, poprzez liczne postacie mitologiczne i antyczne, aż do swoich współczesnych. Dzieło składa się z pięćdziesięciu sześciu biografii znanych osób, których życie kończy się upadkiem. Takim przykładem dla Boccaccia jest także cesarz rzymski Julian Apostata: „On, bratanek Konstantyna Wielkiego, najpierw wzbudził w stosunku do siebie największą nadzieję, ale potem podążył ku ostatecznej zgubie” (VIII,11,2). Rozdział poświęcony cesarzowi Julianowi Apostacie jest niewielki – trzy strony, które można podzielić na szesnaście podrozdziałów. Mimo niewielkich rozmiarów ten tekst niewątpliwie wart jest głębszej analizy.

W dziele Boccaccia można wyraźnie dostrzec echa czarnej legendy o Julianie, obecne przede wszystkim w pracach autorów chrześcijańskich. Autor korzysta albo bezpośrednio ze źródeł antycznych, przede wszystkim z prac Eutropiusza, Sokratesa Scholastyka, Hermiasza Sozomena, Teodoret z Cyru, Pawła Orozjusza¹⁰, albo pośrednio – z dzieł autorów średniowiecznych, głównie takich jak Sicardus z Cremony¹¹, Jakub de Voragine¹², Kasjodor¹³ i Paweł Diakon¹⁴.

¹⁰ Paweł Orozjusz (łac. Paulus Orosius, IV/V w.) – chrześcijański teolog i historyk; jego największym dziełem jest *Historiarum libri VII adversus paganos* („Siedem ksiąg historii przeciwko poganom”), używane w średniowieczu jako podręcznik historii powszechnej. Polski przekład Henryka Pietruszczaka, noszący tytuł *Historia przeciw poganom*, został opublikowany przez Wydawnictwo Transatlantyk w 2015 r. Orozjusz był w średniowieczu najczęściej czytany historykiem późnej starożytności. Zreinterpretował bowiem rzymską historię, włączając ją do historii zbawienia i pozbawiając ją pogańskich nadprzyrodzonych elementów. Dlatego jego wizja historiozoficzna stała się szczególnie atrakcyjna dla świadomości kulturowej średniowiecza, mocno oddziaływała również na średniowiecznych autorów, będąc dla nich wzorem, w jaki sposób należy pisać historię. Orozjusz krytykował rzymski imperializm, podkreślając, że zwycięstwa Rzymu jednocześnie spowodowały zniszczenie licznych narodów i miast. Dowodził, że chwalebna rzymska przeszłość nie była wcale lepsza niż jego teraźniejszość. Rozliczanie się z rzymskim imperializmem miało zatem wymiar apologetyczny i służyło obronie czasów chrześcijańskich. Było odpowiedzią na pogańskie zarzuty, że chrystianizacja imperium przyniosła nieszczęścia państwu rzymskiemu.

¹¹ Sicardus z Cremony (łac. Sicardus Cremonensis, 1155-1215) – biskup Cremony, historyk, pisarz, autor Kroniki – Sicardi episcopi Cremonensis *Cronica*. Zob. Conti 10-14; Braun i Richer 289-290. *Kronika* obejmowała wydarzenia od Stworzenia do 1213 r.

¹² Jakub de Voragine (wł. Iacopo da Varazze, ok. 1228-1298) – średniowieczny hagiograf, pisarz religijny, arcybiskup Genui, autor dzieła *Legenda aurea (Złota legenda)*, które jest zbiorem narracyjnych opowieści i rozważań o świętych. Stanowi najważniejszy punkt odniesienia, źródło i model średniowiecznej literatury hagiograficznej. *Złota legenda* została napisana po łacinie, ale obok wersji łacińskojęzycznej, która funkcjonowała jako tekst kultury wysokiej, równoległe po-

Tym, co odróżnia Giovanniego Boccaccia od jego źródeł i od innych średniowiecznych autorów, nie jest ocena Juliana, ponieważ ta jest na ogół negatywna, ale raczej to, że zamiast kopiować z niekonsekwencją wiadomości sprzeczne ze sobą, dąży do jednolitej narracji w przedstawieniu czynów tego władcy tak, aby była spójna z ogólną strukturą jego dzieła.

JULIAN APOSTATA W ŚWIETLE DZIEŁA BOCCACCIA

Giovanni Boccaccio, opisując postać Juliana, sięga tylko do pewnych wybranych zagadnień¹⁵. Już na początku rozdziału podkreśla, że władca w młodości

wstały wersje spopularyzowane w językach wernakularnych. Zachowało się ponad 1400 rękopisów, co świadczy o wielkim znaczeniu i ogromnym rozpowszechnieniu dzieła. *Złota legenda* jest także jednym z pierwszych dzieł drukowanych. Wydania: Jakobi a Voragine, *Legenda Aurea vulgo Historia Lombardica dicta*, red. Theodor Graesse, Dresdae-Lipsiae, 1846; Iacopo da Varazze, *Legenda aurea*, red. Giovanni Paolo Maggioni, Firenze 2007. Żywoć Juliana Apostaty stanowi rozdz. XXX *Legenda aurea* i nosi tytuł *De sancto Juliano*. Conti 15-21; Braun i Richer 285-288.

¹³ Kasjodor (łac. Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus, V/VI wiek) – kanclerz na dworze królów ostrogockich, rzymski polityk, historyk, filozof. Po wycofaniu się z działalności politycznej Kasjodor powrócił do rodzinnej Kalabrii, gdzie w pobliżu Squillace założył klasztor będący zarazem ważnym ośrodkiem naukowym – Monasterium Vivariense, Vivarium („Zwierzyniec”). Klasztor mieścił bezcenną bibliotekę, największą w ówczesnej Italii, gromadzącą dzieła tak chrześcijańskie, jak i pogańskie, oraz skryptorium, w którym kopiowano i tłumaczono teksty łacińskie i greckie. Kasjodor był przekonany, że po upadku cesarstwa zachodniego istnieje potrzeba zachowania i przekazania starożytnej kultury w nowym chrześcijańskim kontekście. Vivarium było także pierwowzorem klasztornych szkół. Kasjodor wraz z Epifaniuszem opracował kompilację prac Sokratesa Scholastyka, Hermiasza Sozomena i Teodoretę z Cyru, tzw. *Historia tripartita* (*Historia kościelna złożona z trzech części*). Wydanie: Aurelii Cassiodori *Historia ecclesiastica vocata tripartita* w *Patrologia Latina*, red. Jacques Paul Migne, t. 69, kol. 879-1214, www.documenta catholicaomnia.eu/02m/0485-0585_Cassiodorus_VivariensisAbbas_HistoriaEcclesiastica_Vocata_Tripartita_MLT.pdf, dostęp 12.08.2022.

¹⁴ Paweł Diakon (łac. Paulus Diaconus, VIII wiek) – mnich benedyktyński, poeta, kronikarz. Jego *Historia romana* (*Historia rzymska*) w 16 księgach jest pierwszą historią rzymską powstałą we wczesnym średniowieczu kompilacją opartą na źródłach w większości zachowanych do naszych czasów. Autor sięga do prac przede wszystkim Eutropiusza, Orozjusza, św. Hieronima, Frontinusa i Jordanesa. *Historię* kończy na panowaniu cesarza Justyniana, wraz z którym następuje w Italii kres wyłącznego władztwa cesarzy wschodniorzymskich. W miejsce Imperium Romanum na Zachodzie powstaje nowy ład społeczno-polityczny, w którym główna rola przypadnie chrześcijaństwu, a w Italii pojawiają się Longobardowie. W *Historia gentis Langobardorum* (*Historii Longobardów*) przedstawia dzieje tego ludu od czasów legendarnych aż do 744 r. Po polsku obydwie dzieła wydane wspólnie: *Historia rzymska. Historia Longobardów* w przekładzie Ignacego Lewandowskiego przez Wydawnictwo PAX w 1995.

¹⁵ O Julianie Apostacie u Giovanniego Boccaccia zob. Trovato, *Antieroe dai molti volti* 9-20; Conti 9-23; Trovato, „Giuliano Apostata” 75-91.

odrzuć kult pogańskich bóstw i kierowany Duchem Świętym wstąpił do klasztoru, poświęcając się boskiej służbie, ale po krótkim czasie opuścił klasztor i udał się do obozu wojskowego (VIII,11,2). Mówiąc o życiu zakonnym Juliana, Boccaccio powieła mało wiarygodną informację zawartą w opracowaniach historii Kościoła Sokratesa Scholastyka i Hermiasza Sozomena¹⁶. Podkreśla wyraźnie, że Julian najpobożniej („sanctissime”) wypełniał swoje obowiązki religijne. Czy Julian był szczerym chrześcijaninem, czy tylko zachowywał pozory przynależności do wiary chrześcijańskiej?¹⁷ Sokrates Scholastyk uważa, że Julian jedynie udawał swoje oddanie wierze chrześcijańskiej¹⁸. Podkreślenie natomiast szczerości wiary Juliana przez Boccaccio ma konkretny cel: autor chce pokazać powolny upadek Juliana od stanu duchowego szczęścia i dobrobytu do stanu odstępcy i wroga chrześcijaństwa, a w końcu ofiary gniewu Bożego¹⁹.

W trzecim podrozdziale Boccaccio wspomina mianowanie Juliana cezarem i poślubienie Heleny z rozkazu cesarza Konstancjusza II²⁰. Następnie, jak pisze, Julian zostaje wysłany do Galii z zadaniem uporządkowania sytuacji w tej zbuntowanej prowincji. Tam też Julian, jak uważa Boccaccio, zapragnął zdobyć samodzielną władzę nad całym cesarstwem i natychmiast zaczął spełniać to pragnienie. Autor tak o tym mówi:

Konstancjusz, po zabiciu jego brata Gallusa i oddaniu mu swojej siostry za żonę, mianował go cezarem. I przekazawszy mu wojsko, rozkazał, aby Julian udał się do Galii dla uspokojenia prowincji pogrążonej w buncie wskutek działania Sylwanusa. Julian z wielką zręcznością zaprowadził spokój i pozyskał dla siebie żołnierzy, ale niebawem owdładnięty żądzą miał nadzieję na opanowanie cesarstwa. I aby je zdobyć, zaczął zabiegać o nie z całym swym zapałem. (VIII,11,3)

Informacje o sukcesach wojskowych młodego cezara w Galii podaje wiele źródeł. Boccaccio mógł je zatem zaczerpnąć zarówno od autorów antycznych, jak i średniowiecznych, np. Sicarda z Cremony, który w swojej *Cronica* nazywa jego wojenne przedsięwzięcia nadzwyczajnymi czynami („egregia facta”)²¹, albo Jakuba de Voragine, który w *Legenda aurea* mówi, że Julian „victorias multas

¹⁶ Sokrates Scholastyk, *Historia Kościoła* III, 1, s. 271-272; Hermiasz Sozomen, *Historia Kościoła* V,1, s. 286, 290.

¹⁷ Zob. przypis 3.

¹⁸ Sokrates Scholastyk, *Historia Kościoła* III, 1, s. 271-272; Kasjodor, *Historia kościelna*, VI,1,12.

¹⁹ Trovato, „Giuliano l’Apostata” 83-84.

²⁰ Konstancjusz II – drugi z trzech synów cesarza Konstantyna Wielkiego, cesarz rzymski w latach 337-361. Wspomniana tu żona Juliana to Helena, siostra Konstancjusza II i córka Konstantyna Wielkiego.

²¹ Sicardi episcopi Cremonensis *Cronica* 121.

exercuit”²². Warto podkreślić, że obaj ci autorzy czerpią ze wspólnego źródła – dobrze znanej i często cytowanej w średniowieczu *Historii kościelnej* Kasjodora. Jest to, jak wspomniano, łacińska kompilacja wyciągów z trzech różnych greckich *Historii Kościoła* z V wieku: Sokratesa Scholastyka, Hermiasza Sozomena i Teodoreta z Cyru.

Dla zdobycia władzy, mówi Boccaccio, Julian posłużył się pomocą „ohydnych duchów” („infandorum spirituum”, VIII,11,4). Następnie Boccaccio przechodzi do krótkiego wspomnienia uzurpacji Juliana w Paryżu w lutym 355 r., wyprawy do Illirii i zdobycia cesarskiego tronu w listopadzie tego samego roku:

Albowiem gdy Konstancjusz prowadził wojnę przeciwko Partom, żołnierze ofiarowali Julianowi cesarski tron, licząc na jego wdzięczność. On objął go ochoczo i natychmiast udał się zająć Illirię. I aby najeźdźca Julian nie dał się zwieść w swym pragnieniu, Konstancjusz, który, pozostawiwszy Partów, wracał, by powstrzymać szaleństwo najeźdźcy, zmarł między Cylicją i Kapadocją. Tak za zgodą wszystkich Julian otrzymał władzę cesarską. (VIII,11,5)

Wiadomości o wydarzeniach w Paryżu i wojnie domowej z Konstancjuszem Boccaccio mógł znaleźć w wielu źródłach, ale najwięcej podobieństw można dostrzec, porównując jego opis z relacjami Eutropiusza, Pawła Orozjusza, Pawła Diakona i Kasjodora²³.

Wraz z porzuceniem przez Juliana religii chrześcijańskiej i osiągnięciem godności cesarskiej Boccaccio dostrzega u niego zmianę zarówno w charakterze, jak i w zachowaniu:

Och, jak bardzo różnił się on od tego, który dopiero co skromny i błady, powolnym krokiem przemierzał krużganki klasztoru, teraz napuchnięty po ucztach i nadęty pychą, albo krąży tu i ówdzie z bronią, albo wprawia wszystko w przerażenie odrażającymi zaklęciami! (VIII,11,6)

Dzięki swojemu wykształceniu w filozofii i w sztukach wyzwolonych Julian, podkreśla Boccaccio, należycie troszczy się o dobro państwa i obywateli:

²² Jakub de Voragine, *Złota legenda*, rozdz. 125.

²³ Eutropiusz, „Brewiarium od założenia Miasta”, X, 15, s. 248; Paweł Diakon, *Historia rzymska*, X,15, s. 95: „Niedługo potem, jak stacjonujące w Germanii wojska odsunięto od zadania obrony Galii, żołnierze zgodnie obwołali Juliana Augustem; po upływie roku wyruszył, by objąć władzę w Illiryku, gdyż Konstancjusz był zajęty walkami przeciw Partom. Gdy ten ostatni zorientował się w sytuacji, wszczął wojnę domową, lecz zmarł w drodze między Cylicją i Kapadocją w trzydziestym ósmym roku panowania i czterdziestym piątym roku życia”; Paweł Orozjusz, *Historia przeciw poganom*, VII, 29, 17, s. 472: „Kiedy dowiedział się o nadużyciu Juliana, przerwał wyprawę przeciwko Partom, ale w drodze powrotnej, podczas przygotowań do wojny domowej, umarł gdzieś między Cylicją a Kapadocją”; Aurelii Cassiodori *Historia ecclesiastica*, V,50,1 oraz V,50,8.

(...) gdy wynosząc to z wykształcenia, szanował swoich przyjaciół, wspierał zgodnie ze sprawiedliwością mieszkańców prowincji, obniżał podatki i okazywał się wobec wszystkich równie sprawiedliwy (VIII,11,7).

Przykładem takiej troski Juliana może być obniżanie podatków („tributa reprimeret”, VIII,11,7) Mówiąc o tym, Boccaccio mógł sięgnąć do słów samego Juliana Apostaty, który wspomina swoją politykę podatkową w satyrze *Misopogon*²⁴. bardziej prawdopodobne jednak wydaje się, że autor skorzystał z pracy Eutropiusza lub Pawła Diakona²⁵. Należy wyraźnie podkreślić, że pochwały Boccaccia polityki fiskalnej Juliana czy wcześniej wspomnianych zwyczajstw Juliana w Galii nie są niczym wyjątkowym i służą przede wszystkim pokazaniu jeszcze wyraźniej, jak haniebny i nieubłagany był jego upadek. Drwi z Juliana, przypominając, że władca uważał, iż posiada ducha Aleksandra Wielkiego:

Oczywiście, przekonany magicznymi zaklęciami, że może wszystko, czego chciałby, odważył się – naśladować teorię Pitagorasa – otwarcie twierdzić, że on posiada ducha Aleksandra Wielkiego i nie brakuje mu ani jego obyczajów, ani szczęścia. (VIII,11,7)

Porównanie Juliana do Aleksandra Macedońskiego pojawia się już u historyka Ammiana Marcellina, największego wielbiciela Juliana Apostaty, a później w wielu innych źródłach, np. w pracach Sokratesa Scholastyka czy Kasjodora²⁶. Warto zwrócić uwagę, że Aleksander już w późnym antyku stał się figurą całkiem zmitologizowaną, a w średniowieczu symbolizował człowieka, który „cały świat zyskał, a na duszy swej szkodę poniósł” (Mt 16,26).

W ósmym podrozdziale Boccaccio przechodzi do polityki religijnej władcy, zarzucając mu, że pozbawił chrześcijan wielu przywilejów oraz że udzielił żydowskim wrogom pozwolenia na odbudowę zniszczonej świątyni w Jerozolimie (VIII,11,8)²⁷, a w końcu: „ogłosił się jawnie nieprzyjacielem Syna Bożego,

²⁴ Julian Apostata, *Misopogon*, 365B, s. 43: „Nie pobrałem podatków w złocie, nie zażądałem srebra, nie powiększyłem podatków ale, oprócz zaległości, zmniejszyłem wszystkim piątą część zwykłych podatków”.

²⁵ Eutropiusz, „Brewiarium od założenia Miasta”, 16, s. 249: „Mieszkańców prowincji traktował sprawiedliwie i – na ile to było możliwe – ograniczał podatki; Paweł Diakon, *Historia rzymska*, X,16, s. 96: „Wobec mieszkańców prowincji był bardzo sprawiedliwy i zmniejszał podatki, na ile to było możliwe”.

²⁶ Ammianus Marcellinus, *Dzieje rzymskie*, XVI,5,4; Sokrates Scholastyk, *Historia Kościoła*, III, 21, s. 311: „Był przy tym przekonany, zgodnie z teorią Pitagorasa i Platona, że w rezultacie kolejnych wcieleń ma w sobie duszę Aleksandra Wielkiego, a raczej, że on sam jest Aleksandrem – w drugim ciebie; Aurelii Cassiodori *Historia ecclesiastica*, VI, 46, 6-7.

²⁷ O powodach odbudowy Świątyni Jerozolimskiej i przebiegu prac zob. m.in. Janiszewski 49-57; Iluk 33-39; Penella 15-31.

z którego szydząc nazywał wciąż Galilejczykiem albo Nazarejczykiem, i wrogiem jego wyznawców” (VIII,11,9).

Walka z chrześcijaństwem i chrześcijanami była najważniejszym zagadnieniem polityki wewnętrznej cesarza Juliana Apostaty. Julian, będąc jednocześnie filozofem i cesarzem, miał w rękę podwójną broń do prowadzenia tej walki: pióro i władzę – i z obu korzystał. Należy przede wszystkim podkreślić, że cesarz nie prześladował chrześcijan w sposób krwawy. Wiedział bowiem doskonale, że ta metoda nie przyniesie rezultatu, podobnie jak nie przyniosła w przeszłości. Nie niszczył chrześcijan fizycznie, ale odbierał im przywileje przyznane przez poprzedników, usuwał z urzędów cywilnych i wojskowych, zabraniał dostępu do szkół publicznych. Jego bronią było szyderstwo i wysmiewanie dogmatów²⁸.

W kolejnych podrozdziałach (VIII,11,10-14) Boccaccio wspomina wyprawę Juliana przeciwko królowi Persów Saporowi II, wyprawę zakończoną klęską armii rzymskiej i śmiercią Juliana. Persja była odwiecznym wrogiem europejskiego świata antycznego, najpierw greckiego, a potem rzymskiego. Julian, zachęcony niedawnymi zwycięstwami w Galii, postanowił uświetnić swoje panowanie sukcesem jeszcze wspanialszym i bardziej niezapomnianym. Marzył o wielkiej wojnie, dla której wzorem były podboje Aleksandra Macedońskiego i cesarza Trajana. Ta wyprawa miała mu przynieść sławę oraz umocnić jego wewnętrzną politykę: odrodzić religię tradycyjną i osłabić chrześcijaństwo. Plany Juliana sięgały daleko, ale wojna przeciwko Persom zakończyła się klęską, a młody władca, ciężko ranny, zmarł na polu bitwy.

Giovanni Boccaccio, w przeciwieństwie do wersji Eutropiusza i Pawła Diakona, wyraźnie zaznacza, że Julian nie zwyciężył Persów, ale dążąc do zwycięstwa został pokonany z woli Bożej. Julian nie jest zwycięzcą nad Persami, ale prześladowcą chrześcijan: „(...) obiecując uroczystym ślubem, że złoży bogom w ofierze krew chrześcijan, jeśli powróci jako zwycięzca nad wrogami” (VIII,11,10). Mówiąc o Julianie jako prześladowcy, Boccaccio sięga do pracy *Historia przeciw poganom* Pawła Orozjusza²⁹. Inspiruje go wielka wizja historyzoficzna tego późnoantycznego autora chrześcijańskiego i jego interpretacja dziejów. Nie jest to zatem tylko prosta aluzja słowna, ale przejście sposobu myślenia o planach Bożych co do ludzi oraz o obecności Bożej Opatrzności w dziejach. Także Sicardus i Jakub de Voragine uważają Juliana za sprawcę męczeństwa wielu chrześcijan.

²⁸ Julian Apostata, *Przeciw Galilejczykom*, s. 8.

²⁹ Paweł Orozjusz, *Historia przeciw poganom* VII, 30, 4, s. 473: „Następnie Julian przygotowywał się do wojny przeciwko Partom i pociągnął za sobą na pewną zgubę zebrane ze wszystkich stron wojska rzymskie, poświęcił swoim bogom krew chrześcijan i publicznie obiecał prześladowanie kościołów, jeśliby wygrał wojnę”.

Nagła śmierć młodego cesarza była, przede wszystkim w opinii chrześcijan, karą za odstępstwo od wiary chrześcijańskiej i chęć przywrócenia kultów pogańskich. Boccaccio pisze:

Ale Bóg, bardzo długo cierpliwy, rozgniewał się tymi przekleństwami i sprawił, że ten znamienity bluźnierca spotkał nagle nieprzyjacielskiego żołnierza, który go już drżącego i poznającego zbyt późno Bożą moc, jednak wciąż jeszcze bluźniącego, rzucił na ziemię raniąc włócznią i krzyczącego i tarzającego się we własnej krwi zabił. (VIII, 11,13)

Ponieważ na podstawie dostępnych źródeł nie można jednoznacznie ustalić zabójcy cesarza, zaczęły powstawać różne teorie³⁰. Jedna z nich mówi, że miał tego dokonać św. Merkuriusz na prośbę biskupa Cezarei Bazylego³¹. Giovanni Boccaccio przyjmuje właśnie tę wersję śmierci Juliana:

I ten – co zostało zapisane jako cud – nie przez perskiego żołnierza został zabity – jak mówią³² – ale, jak się czyta w dziejach Bazylego, biskupa Cezarei, przez pewnego Merkuriusza, chrześcijańskiego żołnierza, który dzień wcześniej został pochowany w Cezarei. Jego broń w czasie pogrzebu, według dawnego zwyczaju, powieszono w często odwiedzanej części świątyni, ale w tym dniu, w którym został zabity niegodziwy apostata, tej broni ani nie widziano, ani nigdzie nie znaleziono. Nazajutrz zaś odkryto ją na swoim miejscu skropioną świeżą ludzką krwią. Mieszkańcy Cezarei – jakkolwiek im o tym doniesiono – twierdzą, że ten wstrętny człowiek, gdy wydawał nieszczęsnego ducha, powiedział: Zwyciężyłeś Galilejczyku! Co jest dowodem, że w ostatniej chwili rozpoznał on swego zabójcę, ale gniewu swego wcale nie powściągnął. (VIII,11,14)

W dziele Boccaccia przeważa potępienie Apostaty, który został zabity z ręki świętego Merkuriusza, a następnie obdarty ze skóry przez perskich wrogów. Na uwagę zasługuje inny aspekt opisu Boccaccia, a mianowicie szczegółowa i porażająca deskrypcja losów zwłok cesarza Juliana oskórowanych przez Persów:

trupa Juliana zabrano na rozkaz króla Sapora i skórę jego upiękkszoną ręką rzemieślnika i ozdobioną kolorem purpurowym, przybito na królewskim tronie. (VIII,11,15)

Żaden z pisarzy antycznych nie wspomina o biskupie Bazylim w kontekście śmierci cesarza Juliana z ręki Merkuriusza. Po raz pierwszy legenda o świętym

³⁰ O śmierci cesarza Juliana Apostaty zob. Pająkowska-Bouallegui, „Śmierć cesarza Juliana Apostaty” 127-141; Pająkowska-Bouallegui, „Posthumous fate” 333-349.

³¹ Szerzej o tej legendzie zob. Martin 318-330; Baynes 22-29; Spieralska-Kasprzyk 109-119; Marcone 254; Graf 141-149.

³² Jan Malalas, *Chronographia*, s. 333-334, PG 92, 496; Aurelius Victor, *Epitome de Caesaribus* 43, la.wikisource.org/wiki/Epitome_de_Caesaribus, dostęp 06.07.2022.

Merkuriuszu, męczenniku wskrzeszonym przez Marię Dziewicę dzięki wstawieniu Bazylego, pojawia się w *Żywocie świętego Bazylego*, powstałym najprawdopodobniej w IX wieku³³. Następnie cytuje ją wiele źródeł, np. *Złota legenda* Jakuba de Voragine³⁴. Zarówno Giovanni Boccaccio, jak i Jakub de Voragine powołują się na *Żywot świętego Bazylego* jako podstawowe źródło tych informacji. Można tu wskazać jeszcze inne źródło – *Historię kościelną* Kasjodora.

W relacjach o śmierci Juliana Apostaty w pracach autorów chrześcijańskich i niechrześcijańskich można dostrzec pewne podobieństwa, jak i rozbieżności. Wynikają one w znacznym stopniu z przyczyn politycznych, religijnych i ideologicznych. Boccaccio świadomie wybiera wersję, która ma pokazać całkowitą klęskę Apostaty, pokonanego, zabitego, przedmiotu okrutnej i upokarzającej kary, symbolu całkowitej porażki.

Rozdział poświęcony rzymskiemu władcy Giovanni Boccaccio kończy ponurym wspomnieniem rzezi dokonanej przez Juliana Apostatę i odkrytej dopiero po jego śmierci:

Ponadto odkryto wiele śladów zajęć Juliana. Oprócz bowiem niezliczonych narzędzi sztuki magicznej i instrukcji, w kapliczce koło Karre znaleziono kobietę pozbawioną wnętrzości i powieszoną za włosy. Wierzono, że z jej wnętrzości ten nieczysty człowiek przepowiadał przyszłość. Tak i w Antiochii znaleziono skrzynie pełne ludzkich głów, a w studniach spalone ciała i wiele innych tego typu rzeczy. (VIII,11,15-16).

Według Boccaccia są to wyraźne dowody na to, jak niegodziwym człowiekiem był Julian Apostata. Nie tylko bowiem wyrzekł się prawdziwej wiary, ale również zajmował się czarną magią, nawet posuwając się do korzystania z ludzkich ciał. Te informacje Boccaccio mógł zaczerpnąć z wielu źródeł, np. z *Mowy IV* Grzegorza z Nazjanzu, *Historii Kościoła* Sozomena, Teodoret z Cyru lub Kasjodora³⁵.

³³ O *Żywocie św. Bazylego* zob. szerzej Spieralska-Kasprzyk 114-116.

³⁴ Jakub de Voragine, *Złota legenda*, rozdz. 30, s. 144-145; Spieralska-Kasprzyk 110-112; Także historyk Jan Malalas twierdzi, że zabójstwem cesarza Juliana kierował Bazyli z Cezarei (Jan Malalas, *Chronographia*, s. 333-334, PG 92, 496).

³⁵ Grzegorz z Nazjanzu, *Mowa IV*, 92, s. 98; Sozomen, *Historia Kościoła*, V, 2, 289-290; Teodoret z Cyru, *Historia Kościoła*, III, 26-27, s. 201-202: „26. Odkrycie w Carrhae. Po nieszczęsnej śmierci cesarza odkryto również jego pogańskie skłonności i magię. Miasto Carrhae do dzisiaj przechowuje resztki jego bezbożności. Ten głupiec przechodził właśnie tędy, chcąc zostać po lewo Edesę, miasto uparcie trwające przy chrześcijańskiej religii. Tam wszedł do świątyni, którą poganie otaczali wielkim kultem, dokonał w niej haniebnego czynu wraz z towarzyszącymi mu osobami. Potem założył przy drzwiach zamek i rygiel, rozstawił strażę wojskowe i wydał rozkaz, aby nikt nie wchodził do jego powrotu. Kiedy później dotarła wiadomość o jego śmierci,

W ostatnim zdaniu swojej opowieści o rzymskim cesarzu w *De casibus virorum illustrium* Boccaccio twierdzi, że wszędzie nie tylko chrześcijanie, ale także poganie cieszyli się ze śmierci znienawidzonego Juliana (VIII,11,16)³⁶.

ZAKOŃCZENIE

Cesarz rzymski Julian Apostata w dziele Giovanniego Boccaccia *De casibus virorum illustrium* jest Julianem w pełni średniowiecznym. Autor bowiem, chociaż często określany jako humanista, zachował średniowieczne, tradycyjne cechy sposobu myślenia: poszukiwanie za wszelką cenę motywacji moralnej, brak zmysłu krytycznego i poczucia dystansu dzielącego przeszłość od terażniejszości, a także przeplatanie historycznej prawdy z literacką fikcją.

Jaki zatem obraz tego władcy wyłania się z relacji Giovanniego Boccaccia? Autor potwierdził średniowieczne potępienie cesarza odstępcy i bluźniercy, zabitego dzięki cudownej interwencji zesłanego z nieba świętego Merkuriusza. Wzmianka natomiast o jego pozytywnych działaniach na początku panowania służy jedynie pokazaniu jego haniebnego upadku w jeszcze bardziej tragicznym wymiarze. Los cesarza Juliana Apostaty ma być przestrożą dla innych. Warto także zwrócić uwagę, że Boccaccio napisał swoje dzieło w języku łacińskim, który miał o wiele szerszy zasięg niż toskański *volgare*.

Kryteria wyboru i wykorzystania źródeł świadczą o tym, że opinie Boccaccia o Julianie mieszczą się w kulturowej atmosferze średniowiecza. Autor *Dekameronu* zebrał zatem wszystkie elementy czarnej legendy o Julianie, powtarzanej na przestrzeni wieków.

Tekst ma charakter moralizatorski i, co należy wyraźnie podkreślić, w dużej mierze odchodzi od prawdy historycznej w stronę literackiej fikcji. Wiele oskarżeń przeciwko Julianowi, zawartych w tekstach antycznych, jak i średniowiecznych, jest wymysłem ich autorów.

a po niewierzącym cesarzu nastąpił wierzący, ludzie weszli do świątyni i odkryli dowód niebawłej odwagi, mądrości i pobożności cesarza. Zastano tam kobietę powieszoną za włosy z wyciągniętymi ramionami. Jej dolna część ciała była pocięta, a z jej wątroby wywróżono zwycięstwo nad Persami. 27. Głowy w antiocheńskim pałacu. Natomiast w cesarskim pałacu w Antiochii znaleziono wiele skrzyń pełnych głów oraz liczne studnie, zasypane ciałami"; Aurelii Cassiodori *Historia ecclesiastica*, VI, 48, 2-3.

³⁶ Teodoret z Cyru, *Historia Kościoła*, III, 28, s. 202: „28. Powszechna radość w Antiochii. Na wieść o śmierci cesarza, miasto Antiochia przygotowało publiczną ucztę i święto dla ludu. Cieszono się nie tylko w kościołach i kaplicach męczenników, ale nawet w tiarze ogłoszono zwycięstwo krzyża i kpiono z przepowiedni cesarza”.

GIOVANNI BOCCACCIO *DE CASIBUS VIRORUM ILLUSTRUM* VIII, 11:
*DE IULIANO APOSTATA REGE ROMANORUM*³⁷

1. Paucis litteris, multas miseriarum lacrimas conclusisse delectat, ut recentior, minus attritis viribus, in Apostatam scripturus deveniam.

2. Qui Constantini Magni nepos ex fratre, cum de se primo spem dedisset optimam, postremo in exitum pestiferum prosiluit. Nam cum iam, abiecto detestabili idolorum cultu, divini Verbi veritas mira fecunditate polleret, hic – ut puto – sacro Spiritu tractus, habitu monastico sumpto, inter vere religiosos viros divino se dedit obsequio. In quo, dum sanctissime per tempusculum perseverasset, suggestione hostis antiqui factum est, ut relicto coenobio, repente se inter milites ad castra conferret.

3. Quem, occiso iam Gallo fratre suo, et in matrimoniam ei data sorore, Constantius promovit in Caesarem exercituque tradito, illum ad sedandas Gallias, opere Silvani tumultuantes, iussit ire. Quas cum pacasset, ingenti solertia sibi conciliasset milites, in cupidinem, atque spem imperii lapsus est; et ut eo potiretur totis affectibus coepit insistere.

4. Sane cum non satis virium esse tam magnis ausibus cerneret, infandorum spirituum uti suffragio, aliquo in talibus docto suadente, conatus est. Et – ut placet aliquibus – peractis detestandis ceremoniis, in eorum usque colloquium venit. A quibus, si cultus eis per Constantinum sublatum restituatur, quod cupiebat imperium, promissum est. Is autem, quasi potentissimos rerum fautores haberet, temptare omnia ac audere, ut eo perveniret incoepit. Nec infandae spei defuit exitialis effectus. 5. Nam gerente Constantio adversus Parthos bellum, offerentibus militibus eidem in eius gratiam, augustalem sedem ardentem arripuit et confestim ad Illiricum obtinendum concessit. Et ne voto frustraretur invasor, redeunti Constantio, Parthis omissis, ut rabiem invadentis reprimeret, inter Ciliciam et Capadociam mors affuit. Qua pace omnium Iulianus obtinuit rei publicae principatum.

6. O quantum ab illo differens, qui nuper humilis pallensque coenobii claustra, lento terebat gradu, nunc convivii et superbia turgidus, hinc inde discurrens armis aut diris incantationibus omnia territat! 7. Cui cum infausti fautores sui, Deo permittente, favissent, primo principatus ingressu, ante liberalibus eruditus, philosophicis vacans, optimam de se spem tribuit; et potissime dum a studio surgens amicos coleret, provinciales iustitia foveret, tributa reprimeret et aequum se cunctis pariter exhiberet. Sane ratus magicis suffragiis omnia posse quae vellet, ausus est opinionem Pythagoricam imitatus, asserere palam se Alexandri Magni

³⁷ Posłużono się wydaniem cytowanymi w przypisie 8.

spiritum possidere, nec sibi mores illius atque fortunam deesse. Quam iactationem stolidam, ut opere veram ostendere posset, totus in obsequio regis Herebi, alia tamen quam praedecessores sui via, se exhibuit. **8.** Nam quod illi suppliciiis, hic fictis virtutibus atque blanditiis et muneribus obtinere conatus est. Quod cum agi frustra cognosceret, multis commodiis privavit innocuos; ex adverso Iudeis hostibus reaedificationis in Ierosolimis diruti templi concessit arbitrium. **9.** Inde, tolerantibus cuncta Christicolis, palam se Filii Dei, quem Galileum aut Nazarenum deridendo continuo vocitabat, suorumque hostem professus est. Nec dubium quin more priorum sic sevisset in eos ni bellum supereminens Parthicum impedisset. **10.** Ad quod cum ultra speratum citius evocatus accederet, templa deorum aperiri iussit et solemnia ritu prisco instaurari sacra, eis Christianorum sanguinem se immolaturum solemniter promittens voto, si victor remearet hostium, eductisque legionibus in Saporem regem Persarum arma convertens, Ctesiphontem usque pervenit.

11. Inde castra movens transfugae ductu in altas desertasque solitudines atque invias ante deductus est quam dolos ducis adverteret. In quibus adeo miser exercitus anxius est, ut deperire funditus crederetur. Nam desuper tanto solis urebatur aestu ut galeae quasi ignitae ferverent. Fervebant similiter et arenae adeo ut grave esset militibus firmare vestigium. Erat insuper omnino sterilis locus nec unquam diu quaesita ulla apparebat aquatio. **12.** Periclitantibus difficultate miseris, non iuvantibus in tam extrema necessitate cantaminibus, non supplex ad Eum quem spreverat et qui solus ea in solitudine opitulari poterat Apostata conversus est, quin imo diro vexatus stimulo, ne tam tristem suorum perniciem cerneret et ut liberius in hostem suum verbis et ignominiis exardesceret, quasi subsidii aliquid quaesiturus, solus paululum secessit a suis et solita mentis agitata insaniam in Deum eiusque Unigenitum Matremque continuis blasphemis et maledictionibus, uti in auctores periculis, verba quasi tela convertit.

13. Quibus irritatus, longe patientissimus Deus, actum est ut ex improvise blasphemator egregius obvium militem hostem haberet, qui eum iam trementem seroque divinam potentiam cognoscentem obloquentem tamen adhuc, lancea feriens prostraret in solum clamitantemque et suo se in sanguine revolventem perimeret. **14.** Et – quod miraculo adscriptum est – non a Persa milite prostratum aiunt, sed – ut legitur in gestis Basilii Caesariensis episcopi – a Mercurio quodam christiano milite pridie in Caesarea tumultato, cuius arma eius in funere ritu prisco in parte celebriori templi affixa, die illa, in qua nepharius Apostata occisus est, nec visa nec usquam comperta; in sequenti vero die, humano atque recenti sanguine respersa suo in loco inventa sunt et qualitercunque ad eos delatum sit, firmant dixisse obscenum hominem, dum infaustum emitteret spiritum, *Vicisti*

Galilaeae. Quod argumentum est eum occisorem suum in ultimo cognovisse sed minime rabiem repressisse.

15. Cuius exinde cadaver, dicunt qui Iuliani vitam referunt, iussu Saporis regis acceptum et eius corium artificis venustatum manu et coccineo decoratum colore et selle regis infixum. Comperta praeterea studiorum suorum insignia plura. Nam praeter innumera instrumenta magicae artis atque praecepta, exenterata mulier atque suspensa crinibus in sacello apud Carrhas inventa est; cuius ex extis creditum impurum hominem praemeditatum esse futura.

16. Sic et in Antiochia arca humanorum capitum plena et in puteis busta reperta sunt et alia huiusmodi plura. Quamobrem maximo cum gaudio non tantum christianorum, sed et gentilium ubique locorum Iuliani periclitatio celebrata est.

GIOVANNI BOCCACCIO *O LOSACH SŁAWNYCH MĘŻÓW*, VIII, 11:
O RZYMSKIM CESARZU JULIANIE APOSTACIE

1. Sprawia mi radość zamknięcie w kilku liniijkach wielu łez wylanych z powodu nieszczęść, abym silniejszy i z większą mocą przystąpił do pisania przeciwko Apostacie.

2. On, bratanek Konstantyna Wielkiego, najpierw wzbudził w stosunku do siebie największą nadzieję, ale potem podążył ku ostatecznej zgubie. Kiedy już bowiem odrzucił odrażający kult bóstw – prawda Boskiego Słowa obfitowała w niezwykłą płodność – on, jak sądzę, kierowany Duchem Świętym, założywszy zakonny habit, pośród mężów naprawdę pobożnych, poświęcił się boskiej służbie. I kiedy najpobożniej trwał w tym przez krótki czas, stało się to, że pod wpływem dawnego wroga, opuściwszy klasztor, nagle udał się do obozu wojskowego między żołnierzy.

3. Konstancjusz, po zabiciu jego brata Gallusa i oddaniu mu swojej siostry za żonę, mianował go cezarem. I przekazawszy mu wojsko, rozkazał, aby Julian udał się do Galii dla uspokojenia prowincji pogrążonej w buncie wskutek działania Sylwanusa. Julian z wielką zręcznością zaprowadził spokój i pozyskał dla siebie żołnierzy, ale niebawem owładnięty żądzą miał nadzieję na opanowanie cesarstwa. I aby je zdobyć, zaczął zabiegać o nie z całym swym zapalem.

4. Ale kiedy spostrzegł, że te siły są niewystarczające dla tak bardzo zuchwałych przedsięwzięć, spróbował posłużyć się pomocą ohydnych duchów, przekonany do nich przez pewnego biegłego w tego rodzaju rzeczach³⁸. I – jak niektórzy

³⁸ Giovanni Boccaccio nie wskazuje z imienia osoby, która nakłoniła Juliana do powrotu do kultów pogańskich. Być może autor ma na myśli Mardoniosa, nauczyciela Juliana lub któregoś

uważają – odprawivszy haniebne obrzędy, poszedł nawet do nich na rozmowę. Ci obiecali mu cesarstwo, którego pragnął, jeśli ich kult, zniesiony przez Konstantyna, zostanie przywrócony. On zaś, jakby miał najpotężniejszych sprzymierzeńców swoich planów, zaczął wszystkiego próbować i na wszystko się ważyć, aby to osiągnąć. I z powodu tej haniebnej nadziei doszło do śmiertelnego końca. **5.** Albowiem gdy Konstancjusz prowadził wojnę przeciwko Partom, żołnierze ofiarowali Julianowi cesarski tron licząc na jego wdzięczność. On objął go ochoczo i natychmiast udał się zająć Illirię. I aby najeźdźca Julian nie dał się zwieść w swym pragnieniu, Konstancjusz, który, pozostawivszy Partów, wracał, by powstrzymać szaleństwo najeźdźcy, zmarł między Cylicją i Kapadocją³⁹. Tak za zgodą wszystkich Julian otrzymał władzę cesarską.

6. Och, jak bardzo różnił się on od tego, który dopiero co skromny i blady, powolnym krokiem przemierzał krążganki klasztoru, teraz napuchnięty po ucztach i nadęty pychą, albo krąży tu i ówdzie z bronią, albo wprawia wszystko w przerażenie odrażającymi zaklęciami! **7.** Ponieważ jego nikczemni opiekunowie, za przyzwoleniem Boga, sprzyjali mu, on wstępując najpierw na urząd cezara dawał co do siebie wielką nadzieję, zajmując się filozofią, on, który wcześniej kształcił się w sztukach wyzwolonych. A zwłaszcza wtedy, gdy wynosząc to z wykształcenia, szanował swoich przyjaciół, wspierał zgodnie ze sprawiedliwością mieszkańców prowincji, obniżał podatki i okazywał się wobec wszystkich równie sprawiedliwy. Oczywiście, przekonany magicznymi zaklęciami, że może wszystko, czego chciałby, odważył się – naśladując teorię Pitagorasa – otwarcie twierdzić, że on posiada ducha Aleksandra Wielkiego i nie brakuje mu ani jego obyczajów, ani szczęścia. Aby móc pokazać prawdziwość tej głupiej przechwałki w działaniu, oddał się cały na służbę króla Hereba⁴⁰, jednak inną drogą niż jego poprzednicy. **8.** Albowiem to, co tamci starali się osiągnąć za pomocą kar, ten – fałszywymi zaletami, pochlebstwami i darami. Kiedy poznał, że czyni to na próżno, pozbawił niewinnych wielu przywilejów i wręcz przeciwnie, udzielił żydowskim wrogom pozwolenia na odbudowę zniszczonej świątyni w Jerozolimie. **9.** Potem, kiedy chrześcijanie wszystko znieśli, ogłosił się jawnie nieprzyjacielem Syna Bożego, z którego szyszcząc nazywał wciąż Galilejczykiem albo Nazarejczykiem, i wrogiem jego wyznawców. I bez wątpienia srożyłby się na nich, tak jak jego poprzednicy, gdyby nie przeszkodziła mu

z przebywających w otoczeniu władcy – osobistego lekarza i przyjaciela Orybazjusza albo filozofów Pryskusa i Maksimusa.

³⁹ Cesarz Konstancjusz II zmarł 3 listopada 361 w miejscowości Mobsukrene w Cylicji.

⁴⁰ Ereba (gr. Ἐρεβος [Erebos], łac. Erebus) – w mitologii greckiej syn Chaosu, bóg i uosobienie ciemności podziemnej, najciemniejszej części podziemnego świata zmarłych Hadesu – Tartaru.

zbliżająca się wojna z Partami. **10.** Wezwany do tej wojny podążył na nią szybciej niż ktokolwiek mógłby się spodziewać. Następnie rozkazał otworzyć świątynie bogów i przywrócić święte uroczystości zgodnie ze starymi obrzędami, obiecując uroczystym ślubem, że złoży bogom w ofierze krew chrześcijan, jeśli powróci jako zwycięzca nad wrogami. I wyprowadziwszy legiony, skierował armię przeciwko Saporowi, królowi Persów i dotarł aż do Ktezyfontu.

11. Stamtąd, przenosząc obóz, kierowany przez dezertera, został zaprowadzony w odległe i odludne pustkowia i bezdroża, nim zdał sobie sprawę z oszustwa przewodnika. W tych pustkowiach nieszczęsna armia tak bardzo została udręczona, że uważano ją za całkiem zniszczoną. Albowiem była palona z góry tak wielkim żarem słońca, że hełmy parzyły niczym podpalone. I podobnie parzyły piaski, aż do tego stopnia, że trudno było żołnierzom postawić stopę. Ponadto całe miejsce było jałowe i nigdzie nie było żadnego źródła wody, nawet długo poszukiwanego. **12.** Kiedy ci nieszczęśnicy z powodu trudności znajdowali się w niebezpieczeństwie i także zaklęcia były bezużyteczne w tak skrajnej konieczności, Apostata nie zwrócił się błagalnie do tego Boga, którym pogardzał i który jedyny na tym pustkowiu mógł mu pomóc. W każdym razie Julian, kierowany okrutnym pragnieniem, aby nie widzieć tak smutnej klęski swoich i pozwolić sobie na większą swobodę słów i zniewag przeciwko swemu wrogowi, jak gdyby szukając jakiejś pomocy, sam jeden oddalił się nieco od swoich i popychany zwykłym szaleństwem umysłu, skierował słowa, niczym pociski, przeciwko Bogu, Jego Synowi i Jego Matce z ciągłymi przekleństwami i bluźnierstwami, jakby byli oni sprawcami jego niebezpieczeństw.

13. Ale Bóg, bardzo długo cierpliwy, rozgniewał się tymi przekleństwami i sprawił, że ten znamienity bluźnierca spotkał nagle nieprzyjacielskiego żołnierza, który go już drżącego i poznającego zbyt późno Bożą moc, jednak wciąż jeszcze bluźniącego, rzucił na ziemię raniąc włócznią i krzyczącego i tarzającego się we własnej krwi zabił. **14.** I ten – co zostało zapisane jako cud – nie przez perskiego żołnierza został zabity – jak mówią – ale, jak się czyta w dziejach Bazylego, biskupa Cezarei, przez pewnego Merkuriusza, chrześcijańskiego żołnierza, który dzień wcześniej został pochowany w Cezarei. Jego broń w czasie pogrzebu, według dawnego zwyczaju, powieszono w często odwiedzanej części świątyni, ale w tym dniu, w którym został zabity niegodziwy apostata, tej broni ani nie widziano, ani nigdzie nie znaleziono. Nazajutrz zaś odkryto ją na swoim miejscu skropioną świeżą ludzką krwią. Mieszkańcy Cezarei – jakkolwiek im o tym doniesiono – twierdzą, że ten wstrętny człowiek, gdy wydawał nieszczęsnego ducha, powiedział: *Zwyciężyłeś Galilejczyku!* Co jest dowodem, że w ostatniej chwili rozpoznał on swego zabójcę, ale gniewu swego wcale nie powściągnął.

15. Następnie ci, którzy przedstawiają życie Juliana, mówią, że jego trupa zabrano na rozkaz króla Sapora i skórę jego upiękzoną ręką rzemieślnika i ozdobioną kolorem purpurowym, przybito na królewskim tronie. Ponadto odkryto wiele śladów zajęć Juliana. Oprócz bowiem niezliczonych narzędzi sztuki magicznej i instrukcji, w kapliczce koło Karre znaleziono kobietę pozbawioną wnętrzości i powieszoną za włosy. Wierzono, że z jej wnętrzości ten nieczysty człowiek przepowiadał przyszłość.

16. Tak i w Antiochii znaleziono skrzynie pełne ludzkich głów, a w studniach spalone ciała i wiele innych tego typu rzeczy. Dlatego wszędzie nie tylko chrześcijanie, ale także poganie radowali się ze śmierci Juliana.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Ammianus, Marcellinus. *Dzieje rzymskie*. Przeł. Ignacy Lewandowski. T. 1-2, Transatlantyk, 2001 (t. 1.) i 2002 (t. 2).
- Asnyk, Adam. „Julian Apostata”. *Pisma*, t. 1, Nakładem Księgarni E. Hesicka, 1924, ss. 44-48, polona.pl/item-view/6b1fe99f-ac17-40b4-9e68-4ec5f5643644?page=89. Dostęp 18.04.2023.
- Augustyn, św. *Przeciw Julianowi*. T.1-2, przeł. Waław Eborowicz. ATK, 1977. *Pisma staro-chrześcijańskich pisarzy*, 19.
- Aurelii Cassiodori *Historia ecclesiastica vocata tripartita*. Patrologia Latina, ed. Jacques Paul Migne, Parisiis, 1865, t. 69, kol. 879-1214.
- Boccaccio, Giovanni. „De casibus virorum illustrium VIII, cap. 11, De Iuliano Apostata rege Romanorum”. *Tutte le opere di Giovanni Boccaccio*, red. Vittore Branca, A. Mondadori, 1983, s. 698-704.
- Boccaccio, Giovanni. „De casibus virorum illustrium 8”. Ioannis Bocatii de Certaldo historiographi clarissimi *De casibus illustrium virorum libri novem*, Augustae Vindelicorum, 1544, ss. 220-221.
- Boccaccio, Giovanni. *De casibus virorum illustrium*, red. Pier Giorgio Ricci i Vittorio Zaccaria, A. Mondadori, 1983.
- Eunapios z Sardes. *Zapiski historyczne*. Przeł. Anna Pająkowska-Bouallegui. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2013. *Christianitas Antiqua*, t. V.
- Eutropiusz. „*Brewiarium od założenia Miasta*”. *Brewiaria dziejów rzymskich*. Przeł. Przemysław Nehring i Barbara Bibik. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2010.
- Grzegorz z Nazjanzu, *Mowy wybrane*. Przeł. Stefan Kazikowski, Anna Danielczuk, Anna Słomczyńska, Instytut Wydawniczy PAX, 1967.
- Jakobi a Voragine. *Legenda Aurea vulgo Historia Lombardica dicta*, wyd. Theodor Graesse, Dresdae, Lipsiae, 1846.
- Iacopo da Varazze. *Legenda aurea*, wyd. Giovanni Paolo Maggioni, Sismel. Edizioni di Galuzzo, 2007.
- Jan Malalas. *Chronographia*. Patrologia Graeca XCII, 496, s. 333-334.

- Julian Apostata. *Cesarze*. Przeł. Anna Pająkowska, Wydawnictwo Naukowe UAM, 2013. *Fontes Historiae Antiquae*, t. XXVII.
- [Julian Apostata]. *Cesarz Julian Apostata i jego satyra Symposion*. Przeł. Ludwik Ćwikliński. Wydawnictwo Poznańskiego Koła Polskiego Towarzystwa Filologicznego, 1936.
- Julian Apostata. *List do filozofa Temistiosa*. Przeł. A. Pająkowska. Wydawnictwo Naukowe UAM, 2011. *Fontes Historiae Antiquae*, t. XXII.
- Julian Apostata. *List do rady i ludu ateńskiego*. Przeł. Anna Pająkowska. Wydawnictwo Naukowe UAM, 2006. *Fontes Historiae Antiquae*, t. VII.
- Julian Apostata. *Listy*. Przeł. Witold Klinger. Ossolineum, 1962.
- Julian Apostata. *Misopogon, czyli Nieprzyjaciel brody*. Przeł. Anna Pająkowska. Wydawnictwo Naukowe UAM, 2009. *Fontes Historiae Antiquae*, t. XIII.
- Julian Apostata, *Mowa III. Mowa pochwalna na cześć cesarzowej Euzebii*. Przeł. Anna Pająkowska-Bouallegui. Wydawnictwo Naukowe UAM, 2019. *Fontes Historiae Antiquae*, t. XLV
- Julian Apostata. *Przeciw Galilejczykom*. Przeł. Anna Pająkowska. Wydawnictwo Naukowe UAM, 2012. *Fontes Historiae Antiquae*, t. XXIV.
- Libanios. *Mowy wybrane*. Przeł. Leokadia Małunowiczówna. Ossolineum, 2006.
- Paweł Diakon. *Historia rzymska. Historia Longobardów*. Przeł. Ignacy Lewandowski. Instytut Wydawniczy PAX, 1995.
- Paweł Orozjusz. *Historia przeciw poganom*. Przeł. Henryk Pietruszczak. Transatlantyk, 2015.
- Philostorgius. *Kirchengeschichte*, red. Joseph Bidez i Friedhelm Winkelmann. De Gruyter, 1981.
- Sicardi episcopi Cremonensis *Cronica*. Deutsches Institut für Erforschung des Mittelalters, 1903. *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum*, vol. 31.
- Sokrates Scholastyk. *Historia Kościoła*. Z języka greckiego przeł., wstęp i kom. Stefan Kazikowski. Instytut Wydawniczy PAX, 1986.
- Sozomen, Hermiasz. *Historia Kościoła*. Z języka greckiego przeł. Stefan Kazikowski, wstępem opatrzył Zygmunt Zieliński. Instytut Wydawniczy PAX, 1989.
- Teodoret z Cyru. *Historia Kościoła*. Przeł. Henryk Pietruszczak. Wydawnictwo Henryk Pietruszczak, 2019.
- The Works of the Emperor Julian with an English translation by Wilmer Cave Wright*. T. 1-3. William Heinemann Ltd., 1962-1969. Loeb Classical Library.
- Zosimos. *Nowa historia*. Przeł. Helena Cichocka. Instytut Wydawniczy PAX, 1993.

LITERATURA POMOCNICZA

- Athanassiadi, Polymnia. *Giuliano ultimo degli imperatori pagani*. ECIG, 1994.
- Athanassiadi, Polymnia. *Julian. An Intellectual Biography*. Routledge, 1992.
- Baynes, Norman H. „The Death of Julian the Apostate in a Christian Legend”. *The Journal of Roman Studies* 27, 1937, ss. 22-29.
- Bielas, Lucjan. *Apostazja cesarza Juliana w świadectwach antycznych pisarzy i w nowożytnej historiografii*. Wydawnictwo WAM, 2002.
- Bowersock, Glen. Waren, *Julian the Apostate*. Harvard University Press, 1978.
- Braun, René, i Jean Richer. *L'empereur Julien. De l'histoire à la légende (331-1715)*. Les Bées Lettres, 1978.
- Browning, Robert. *The Emperor Julian*. University of California Press, 1978.

- Conti, Stefano. „La fortuna di un imperatore pagano negli autori cristiani dell' Italia medievale”. *Percorsi nella memoria*. Vol. II, red. Maria-Pace Pieri, Polistampa, 2004.
- Graf, Arturo. *Roma nella memoria e nelle immaginazioni del Medio Evo*. Vol. II. Torino, 1883.
- Iluk, Jan. „Ojców Kościoła dowód wiecznego zniszczenia Świątyni Jerozolimskiej”. *Od liryki do retoryki. W kręgu słowa, literatury i kultury. Prace ofiarowane Profesorom Jadwidze i Edmundowi Kotarskim*, red. Irena Kadulska i Radosław Grześkowiak, IBL, 2004, ss. 33-39.
- Janiszewski, Paweł. „Żywioty w służbie propagandy, czyli po czyjej stronie stoi Bóg. Studium klęsk i rzadkich fenomenów przyrodniczych u historyków Kościoła IV wieku”. *Chrześcijaństwo u schyłku starożytności*, red. Paweł Janiszewski, Robert Wiśniewski, Ewa Wipszycka. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2000, ss. 49-57. *Studia Źródłoznawcze*, t. III.
- Jerphagnon, Lucien. *Julien dit l'Apostat*. Tallandier, 2008.
- Marcone, Arnaldo. *Giuliano. L'imperatore filosofo e sacerdote che tentò la restaurazione del paganesimo*. Salerno Editrice, 2018.
- Martin, Annick. „La mort de l'empereur Julien: un document iconographique éthiopien”. *Revue des Etudes Tardoantiques* vol. 4, 2014, ss. 313-330.
- Pająkowska, Anna. *Cesarz Julian Apostata a chrześcijaństwo i chrześcijanie (na podstawie traktatu Przeciw Galilejczykom)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2020. *Christianitas Antiqua*, t. IV.
- Pająkowska, Anna. „Julian Apostata a restitutio Romanae religionis”. *Przegląd Religioznawczy*, t. 197, 2000, nr 3, ss. 71-77.
- Pająkowska-Bouallegui, Anna. „Posthumous fate of the body of Emperor Julian the Apostate”. *Studia Ceranea*, 2019, nr 9, ss. 333-349.
- Pająkowska-Bouallegui, Anna. „Śmierć cesarza Juliana Apostaty w świetle pism autorów chrześcijańskich i niechrześcijańskich”. *Fizyczne aspekty ludzkiego życia i ich odzwierciedlenie w języku, literaturze, sztuce*, red. Leonarda Mariak, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2020, ss. 127-141.
- Pająkowska-Bouallegui, Anna. „Twórczość epigramatyczna cesarza Juliana Apostaty”. *O poetach i poezji. Od antyku po współczesność. Studia i szkice dedykowane Pani Profesor Zofii Głombiowskiej*, red. Izabela Bogumił i Jacek Pokrzywnicki. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2019, ss. 207-217.
- Pająkowska-Bouallegui, Anna. „Wykształcenie cesarza rzymskiego Juliana Apostaty”. *Dziecko w historycznej przestrzeni edukacji*. Akademia Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, 2020, as. 69-84.
- Pagliara, Allesandro. *Per la storia della fortuna dell'imperatore Giuliano tra Umanesimo ed età barocca*. Nuova Cultura, 2010.
- Penella, Robert J. „Emperor Julian, The temple of Jerusalem and the God of the Jews”. *Koinonia* 23, 1999, ss. 15-31.
- Ramos, Paméla. *La véritable histoire de Julien*. Les Belles Lettres, 2012.
- Ricciotti, Giuliano. *L'imperatore Giuliano L'Apostata secondo i documenti*. Mondadori, 1962.
- Salwa, Piotr. *Historia literatury włoskiej*. T. 1. Semper, 2006.
- Sardiello, Rosanna. „Giuliano Imperatore le sue idee, i suoi amici, i suoi avversari”, *Rudiae*, nr 10, 1998, ss. 185-223.
- Sinko, Tadeusz. *Literatura grecka*. T. III. Ossolineum, 1954.
- Spieralska-Kasprzyk, Beata. „Żaloszny koniec bezbożnika albo historia pewnej legendy”. *Meander*, t. 73, 2018, ss. 109-119.

- Spinelli, Mario. *Giuliano l'Apostata. Anticristo o cercatore di Dio?* Mattioli, 2017.
- Szeląg, Tomasz. *Kampanie galijskie Juliana Apostaty*. INFORTeditions, 2007.
- Teitler, H.C. *The last Pagan Emperor. Julian the Apostate and the war against Christianity*. Oxford University Press, 2017.
- Trovato, Stefano. *Antieroe dai molti volti: Giuliano l'Apostata nel Medioevo bizantino*. Fom Edizioni, 2014.
- Trovato, Stefano. „Giuliano Apostata nel *De casibus* di Boccaccio”. *Giovanni Boccaccio: tradizione, interpretazione e fortuna*, red. Antonio Febracin i Matteo Venier, Fom Edizioni, 2014, ss. 75-91.
- Zaccaria, Vittorio. *Boccaccio narratore, storico, moralista w mitografo*. OLSCHKI 2001. Biblioteca di Lettere Italiane. Studi e testi, LVII.

CESARZ RZYMSKI JULIAN APOSTATA
W DZIELE *DE CASIBUS VIRORUM ILLUSTRIMUM*
GIOVANNIEGO BOCCACCIA

Streszczenie

Cesarz Julian, zwany Apostatą, władca w latach 361-363, jest postacią niezwykłą w dziejach Cesarstwa Rzymskiego. Zasłynął jako mądry i sprawiedliwy władca, dobry wódz, dzielny żołnierz, wielki miłośnik kultury antycznej, a także utalentowany pisarz. Władca bywał zarówno podziwiany, jak i krytykowany. Powodem niechęci, a nawet wrogości do niego, była przede wszystkim jego postawa obrońcy dawnych kultów i wroga chrześcijaństwa i chrześcijan.

Tak kontrowersyjny władca nie mógł ująć uwadze jednego z najwybitniejszych pisarzy literatury nie tylko włoskiej, ale i światowej – Giovanniego Boccaccia (1313-1375). Autor *Dekameronu* poświęcił Julianowi Apostacie rozdział 11 z księgi VIII swojego dzieła *De casibus virorum illustrium* („O losach sławnych mężów”). Rozdział o Julianie Apostacie jest niewielki – zaledwie trzy strony (republikowany w artykule w wersji łacińskiej i w polskim przekładzie), ale z całą pewnością wart głębszej analizy.

W swoim artykule przedstawiam obraz cesarza Juliana Apostaty skreślony ręką Giovanniego Boccaccia.

W dziele *De casibus virorum illustrium* Giovanniego Boccaccia Julian Apostata jest Julianem w pełni średniowiecznym. Autor potwierdził średniowieczne potępienie cesarza odstępcy i bluźniercy, zabitego dzięki cudownej interwencji zesłanego z nieba świętego Merkuriusza. Wzmianka natomiast o jego pozytywnych działaniach na początku panowania służy jedynie pokazaniu jego haniebnego upadku w jeszcze bardziej tragicznym wymiarze. Los cesarza Juliana Apostaty ma być przestrogą dla innych.

Autor *Dekameronu* zebrał wszystkie elementy czarnej legendy o Julianie, powtarzanej na przestrzeni wieków. Tekst ma charakter moralizatorski i, co należy wyraźnie podkreślić, w dużej mierze odchodzi od prawdy historycznej w stronę literackiej fikcji.

Słowa kluczowe: Julian Apostata; Giovanni Boccaccio; *De casibus virorum illustrium*, „O losach sławnych mężów”

THE ROMAN EMPEROR JULIAN THE APOSTATE
IN THE WORK *DE CASIBUS VIRORUM ILLUSTRIMUM*
BY GIOVANNI BOCCACCIO

S u m m a r y

Emperor Julian, known as the Apostate, who ruled in the years 361-363, is an extraordinary figure in the history of the Roman Empire. He became famous as a wise and just ruler, a good commander, a brave soldier, a great admirer of ancient culture, and also a talented writer. He was both admired and criticized. The reason for the dislike, and even hostility, towards him was primarily his attitude as a defender of ancient pagan cults and an enemy of Christianity and Christians.

Such a controversial ruler could not escape the attention of one of the most outstanding writers of not only Italian, but also world, literature – Giovanni Boccaccio (1313-1375). The author of the *Decameron* devoted to Julian the Apostate the eleventh chapter from Book VIII of his work *De casibus virorum illustrium* (*On the fates of famous men*). The chapter in question, although relatively short – barely three pages (republished in the article in the original Latin version and in a Polish translation) – is definitely worth a closer look.

In my article, I present the image of Emperor Julian the Apostate as written by Boccaccio.

Julian in *De casibus virorum illustrium* is a fully medieval Julian. The author confirmed the medieval condemnation of the apostate and blasphemous emperor, killed thanks to the miraculous intervention of Saint Mercurius from heaven. The mention of his positive actions at the beginning of his reign serves only to show his shameful fall in an even more tragic dimension. The fate of Emperor Julian the Apostate is to be a warning to others.

The author of the *Decameron* collected all the elements of the black legend about Julian, repeated over the centuries. The text is moralizing and, and this should be clearly emphasized, largely deviates from historical truth towards literary fiction.

Keywords: Julian the Apostate; Giovanni Boccaccio; *De casibus virorum illustrium*; *On the fates of famous men*